

Vergaderjaar 2023–2024

30 821

Nationale Veiligheid

Nr. 208

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 1 april 2024

Uw Kamer heeft mij donderdag 28 maart jongstleden verzocht in te gaan op het artikel in het Algemeen Dagblad waarin bericht werd dat volgens de Tsjechische geheime dienst Rusland cash betaalde aan Nederlandse en Europese politici en op de berichtgeving die daarop volgde in diverse Nederlandse en internationale media. Met deze brief reageer ik op dat verzoek.

Open waar het kan, gesloten waar het moet

Heimelijke beïnvloeding is vaak onzichtbaar voor de samenleving, maar kan grote schade toebrengen aan onze open manier van samenleven. Het ondermijnt de democratie en vormt een bedreiging voor de nationale veiligheid. Onze inlichtingendiensten waarschuwen al langere tijd dat inmengingsactiviteiten van andere landen in toenemende mate een bedreiging vormen.¹ Het bericht dat de Tsjechische regering naar buiten heeft gebracht, sluit aan bij hetgeen waarvoor de inlichtingendiensten al langere tijd waarschuwen.

Het is goed dat hierover een debat wordt gevoerd en dat we ons bewust zijn van de risico's van heimelijke beïnvloeding. Ik hecht eraan om u zo openbaar mogelijk te informeren.

Een groot deel van het werk van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) verhoudt zich echter slecht tot het voeren van een openbaar debat. Voor dit deel van het werk van de dienst is het van doorslaggevend belang dat geheimhouding en bronbescherming zijn gewaarborgd, ook in het onderzoek naar heimelijke beïnvloedingsactiviteiten door statelijke actoren. Ingaan op specifieke zaken kan het werk van de diensten daarom

¹ Zie bijvoorbeeld het AIVD Jaarverslag 2022 (Kamerstukken II 2022–2023, 30 977, nr. 168) en het Dreigingsbeeld Statelijke Actoren (Kamerstukken II 2022–2023, 30 821, nr. 175).

schaden en daarmee de nationale veiligheid.² De parlementaire verantwoording over het werk van onze diensten vindt plaats in de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD). Dit laat onverlet het belang van het voeren van het debat over heimelijke beïnvloeding. Oftewel: open waar het kan, gesloten waar het moet.

Deze brief begint met een toelichting op de berichtgeving. Daarna wordt er op de rol en handelingsopties van de AIVD bij heimelijke beïnvloeding ingegaan. Tot slot gaat de brief in op de weerbaarheid van het verkiezingsproces en de financiering van politieke partijen. Daarbij wordt er onderscheid gemaakt tussen mijn rol als Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de rol van uw Kamer en de rol van het Europees Parlement in het (financieel) toezicht op politieke partijen in het Nederlandse en Europees Parlement.

Toelichting op de berichtgeving

Verklaring van de Tsjechische regering

Op woensdag 27 maart jl. heeft de Tsjechische regering bij monde van premier Petr Fiala een verklaring uitgebracht dat de Tsjechische regering besloten heeft om drie entiteiten op te nemen op hun nationale sanctielijst vanwege beïnvloedingsoperaties die zij op Tsjechisch grondgebied hebben uitgevoerd.

Het betreft twee natuurlijke personen en één rechtspersoon. De eerste gesanctioneerde persoon is Viktor Medvedchuk, die vanuit Rusland een aantal beïnvloedingsactiviteiten- of netwerken heeft geleid. Hij heeft nauwe persoonlijke banden met Vladimir Poetin. De tweede gesanctioneerde persoon is Artem Marčevský, die ook betrokken is bij de beïnvloedingsactiviteiten. Beide personen maakten voor de activiteiten volgens de Tsjechische regering gebruik van het bedrijf *Voice of Europe*, de rechtspersoon op de sanctielijst.

Met deze stap beoogt de Tsjechische regering een pro-Russisch netwerk te treffen dat een beïnvloedingsoperatie op hun grondgebied probeerde te ontwikkelen die ernstige gevolgen zou hebben voor de veiligheid van Tsjechië en de Europese Unie. Het doel van deze invloedrijke groep was volgens de verklaring het uitvoeren van acties en activiteiten tegen de territoriale integriteit, soevereiniteit en onafhankelijkheid van Oekraïne op het grondgebied van de Europese Unie.

De verklaring benadrukt dat de activiteiten van het netwerk zich uitstrekken tot buiten de grenzen van de Tsjechische Republiek, dat ze ook gericht zijn op het Europees Parlement, en dat het geheel de lange termijn inspanningen van Rusland laat zien om zich te bemoeien met of invloed uit te oefenen op democratische processen in Europa.

Het Tsjechische Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Tsjechische Veiligheidsinformatiedienst hebben op hun websites verklaringen van gelijke strekking geplaatst.³ Daarin wordt vermeld dat het besluit door de

² Dit is in overeenstemming met de waarborgen die de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (Wiv) 2017 bevat over onder meer de wettelijke plicht tot geheimhouding van de werkwijze van de diensten.

³ Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, 28 maart 2024: https://mzv.gov.cz/jnp/en/issues_and_press/press_releases/the_czech_government_approves_listings.html
Security Information Service (BIS) of the Czech Republic, 28 maart 2024: <https://www.bis.cz/aktuality/bis-odhalila-ruskou-vlivovou-sit-akteri-skoncili-na-sankcnim-seznamu-ff8aacba.html>

regering is genomen op basis van een voorstel van de Tsjechische Minister van Buitenlandse Zaken en dat in deze zaak nauw is samengewerkt met de Tsjechische Veiligheidsinformatiedienst (BIS) en het Tsjechische Bureau voor Financiële Analyse. Over het algemeen is het Bureau voor Financiële Analyse verantwoordelijk voor de implementatie en handhaving van beperkende maatregelen. Tevens wordt toegelicht dat het Tsjechische Ministerie van Buitenlandse Zaken besloot deze twee natuurlijke personen en één rechtspersoon toe te voegen aan de nationale sanctielijst voordat deze op de EU-sanctielijst zijn geplaatst om zo het doel van de beïnvloedingsoperatie te frustreren.

In de verklaring van BIS wordt benoemd dat de activiteiten van de beïnvloedingsoperatie gericht waren op het beïnvloeden van de verkiezingen voor het Europees Parlement en betaald werden door Rusland. BIS geeft aan dat zij de geldstromen nauwkeurig in kaart heeft gebracht en dat er miljoenen kronen mee gemoeid waren.

Het kabinet heeft afgelopen weekend contact gelegd met de Tsjechische autoriteiten om te vragen of ze voornemens zijn meer informatie openbaar te maken. Daarop is geantwoord dat dat nu niet het geval is. Hierbij wordt verwezen naar de verklaring die is afgelegd door de premier op 27 maart jl. en de verklaringen die op de websites van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en BIS zijn geplaatst. Naast Tsjechië zelf zijn er in de verklaringen geen specifieke Europese landen genoemd en daarmee ook Nederland, Nederlandse personen of Nederlandse organisaties niet.

Betrokkenheid van de AIVD

De AIVD is door zijn Tsjechische collega's voorafgaand aan deze publicatie geïnformeerd over het voornemen om op woensdag 27 maart hierover publiekelijk door de Tsjechische regering een verklaring naar buiten te brengen. Het betreft hier een eigenstandige afweging van Tsjechische zijde om hiertoe over te gaan. Aangezien het Tsjechische inlichtingen betreft is het aan hen om te besluiten wat wel en niet openbaar gemaakt mag worden. Het is dan ook aan de Tsjechische geheime dienst om hier tekst en uitleg bij te geven. De AIVD werkt in zijn onderzoeken nauw samen met diverse collega-diensten. Waar nodig wordt nadere informatie in de vorm van vragen en antwoorden met de Tsjechische dienst uitgewisseld. Over wat in de inlichtingenkanalen wordt besproken kunnen in de openbaarheid geen uitspraken worden gedaan.

Berichtgeving in (internationale) media

De Tsjechische krant Deník N schrijft, op basis van diverse bronnen rondom de Tsjechische autoriteiten, dat politici uit andere Europese landen betaling hebben ontvangen, het gaat in totaal om zes lidstaten van de Europese Unie. Concreet zouden politici uit Duitsland, Frankrijk, Polen, België, Nederland en Hongarije betrokken zijn. De campagne zou bedoeld zijn om de Europese verkiezingen van juni te beïnvloeden.

In sommige publicaties heeft dit geleid tot het noemen van personen die onderdeel zouden zijn van het beïnvloedingsnetwerk. Zo verschenen er artikelen – naast de Tsjechische krant Deník N – in bijvoorbeeld het Duitse Der Spiegel of het Franse Le Monde. Deze laatste krant maakte al eerder deze maand melding van Frans onderzoek naar een pro-Russische campagne in aanloop naar de verkiezingen voor het Europees Parlement. In deze berichtgeving worden ook namen genoemd die een link hebben met Nederland.

De Tsjechische regering heeft naast Tsjechië geen specifieke Europese landen benoemd en daarmee ook Nederland, Nederlandse personen of Nederlandse organisaties niet. Zij verwijzen desgevraagd naar de verklaring van de premier op 27 maart jl.

Rol en taken AIVD

De AIVD doet onderzoek naar heimelijke beïnvloeding onder de A-taak⁴: het verrichten van onderzoek met betrekking tot organisaties en personen die door de doelen die zij nastreven, dan wel door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde, dan wel voor de nationale veiligheid of voor andere gewichtige belangen van de staat.

Dit onderzoek van de AIVD leidt tot attributie: zo goed mogelijk vaststellen wie de actor is en wat zijn intentie is. Als er informatie beschikbaar is van andere diensten, dan duidt de dienst deze met eigen inlichtingen. De wettelijke mogelijkheden zijn onlangs verruimd in de «tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma, bulkdatasets en overige specifieke voorzieningen». Dit stelt onze diensten nog beter in staat om Russische pogingen om onze democratie te ondermijnen, te onderkennen. In de komende periode zal definitieve herziening van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten worden voorbereid, waarbij zal moeten worden gezien op welke manier onze diensten zo adequaat mogelijk kunnen worden toegerust.

Dreiging heimelijke beïnvloeding

Het geopolitieke beeld in de wereld wordt steeds grimmiger en de toenemende Russische pogingen tot heimelijke beïnvloeding, spionage en sabotage passen in dit beeld. Heimelijke beïnvloeding ondermijnt een onafhankelijk en transparant politiek bestuurlijk bestel en vormt daarmee een dreiging voor de nationale veiligheid. Heimelijke beïnvloeding is daarmee volstrekt ongewenst en dient te worden tegengegaan. Rusland wil dat westerse landen positiever over het land gaan denken en besluiten nemen die Rusland beter uitkomen. De AIVD en andere diensten zien dat het land zich daarvoor openlijk en in het geheim inspant. Moskou wil de westerse steun aan Oekraïne en de sancties tegen Rusland ondermijnen. Onder de eigen bevolking wil het regime het beeld van het Westen als vijand versterken. Met dat doel probeert het land de politieke eenheid in en tussen westerse landen te ondermijnen, door politieke en maatschappelijke tegenstellingen (uit) te vergroten. Rusland lijkt de economische onzekerheid en polarisatie in het publieke debat in Europa daarbij te zien als kans.⁵

Om de dreiging vanuit statelijke actoren het hoofd te bieden bestaat sinds 2019 de aanpak statelijke dreigingen. In de Kamerbrief van 28 november 2022 wordt deze aanpak bestendigd, versterkt en verder uitgebouwd, onder coördinatie van de NCTV.⁶

Handelingsopties AIVD

Mocht de AIVD in zijn onderzoek naar heimelijke beïnvloeding informatie tegenkomen die van belang is voor de opsporing of vervolging van strafbare feiten, kan de AIVD een ambtsbericht aan het Openbaar Ministerie (OM) uitbrengen, zodat het in staat wordt gesteld om eigen-

⁴ De AIVD heeft volgens artikel 8, lid 2 van de Wiv 2017 zes taken: de A t/m F-taken.

⁵ AIVD Jaarverslag 2022 (Kamerstukken II 2022–2023, 30 977, nr. 168)

⁶ Kamerstukken II, 2022–2023, 30 821, nr. 175

standig een strafrechtelijk onderzoek op te starten. Indien het OM een ambtsbericht ontvangt waarbij het vermoeden ontstaat dat een ambtsdelict is gepleegd door een Kamerlid of bewindspersoon, treedt een protocol van het Ministerie van Justitie en Veiligheid in werking. Op basis van de gevolgde stappen in het protocol kan de regering besluiten om een opdracht tot vervolging te geven aan de procureur-generaal van de Hoge Raad. Voorbeelden van ambtsmisdrijven zijn: (passieve) omkoping, verduistering, lekken van staatsgeheime informatie.

In voorkomende gevallen kan door de AIVD een mededeling worden uitgebracht, bijvoorbeeld aan een partijvoorzitter. Op basis van deze mededeling kan de ontvanger desgewenst maatregelen treffen, zoals bijvoorbeeld royement uit de partij of aanzeggen van ontslag.

Indien de AIVD stuit op pogingen tot heimelijke beïnvloeding van, of bovenmatige interesse van een buitenlandse actor ziet in bepaalde politieke organisaties of personen, kan een «waarschuwingsgesprek» worden gevoerd met betrokken personen of vertegenwoordigers van organisaties. Daarnaast zet de AIVD in op het vergroten van de bewustwording van bestuurders en politici over heimelijke beïnvloeding. Zo heeft de AIVD recent nog awareness briefings over dit onderwerp gegeven aan de fracties in uw Kamer en aan leden van het kabinet.

Het doel is om iedereen bewust te maken van de risico's van heimelijke beïnvloeding in democratische processen waarbinnen zij werkzaam zijn. Aanvullend aan de awareness briefings richting Tweede Kamerleden, heeft de AIVD contact gelegd met het Europees Parlement met het aanbod om Nederlandse Europarlementariërs tevens te brieven.

Tot slot bestaat de mogelijkheid om informatie te declassificeren en in de openbaarheid te brengen, mits verenigbaar met de wettelijke plicht tot geheimhouding van het werk van de diensten zoals de bescherming van bronnen. De dienst kan hiertoe overgaan wanneer zij dit in het belang acht van de nationale veiligheid. Hiervan is bijvoorbeeld sprake indien het noodzakelijk is ter vergroting van de bewustwording in de samenleving van deze dreiging en als afschrikwekkende werking jegens landen die zich schuldig maken aan dergelijke praktijken.

De AIVD heeft daarmee een divers instrumentarium om heimelijke beïnvloeding te onderzoeken en waar nodig de samenleving, instanties en/of personen te alerteren. U kunt ervan uitgaan dat de AIVD doet wat nodig is.

Weerbare verkiezingen en financieel toezicht op politieke partijen

In de berichtgeving is gemeld dat het beïnvloedingsnetwerk het doel heeft om de Europese Parlementsverkiezingen heimelijk te beïnvloeden. Dit is zorgelijk. Het verkiezingsproces moet ongestoord verlopen, vrij van ongewenste beïnvloeding en inmenging. Tijdens de organisatie van iedere verkiezing in Nederland worden daarom maatregelen genomen om ons voor te bereiden op mogelijke risico's, waaronder heimelijke beïnvloeding. Dit betreft onder andere de organisatie van verkiezingstafels om risico's die ondermijnend zijn voor het verkiezingsproces met relevante partners te bespreken. Meer informatie over deze en andere maatregelen zijn opgenomen in de Kamerbrief van 9 november jl.⁷

Om beïnvloeding van het kiesproces door heimelijke financiële giften aan politieke partijen tegen te gaan, is transparantie van de financiering van

⁷ Kamerstukken II 2023–2024, 35 165, nr. 64

politieke partijen een essentieel onderdeel. Alleen al de schijn van belangenverstrengeling kan de democratische rechtsstaat namelijk schaden. Om deze reden is het essentieel dat politieke partijen, ongeacht of zij subsidie ontvangen, inzicht verschaffen in de bijdragen die zij ontvangen. In het opstellen van regels op dit gebied wordt onderscheid gemaakt tussen Nederlandse en Europese politieke partijen. En tussen politieke partijen, politieke fracties en individuele politici.

Bevoegdheden Minister van BZK

Mijn eigen bevoegdheden op het gebied van de financiering van politieke partijen beperken zich tot het toezicht op Nederlandse politieke partijen in de Eerste of Tweede Kamer, zoals wettelijk bepaald in de Wet financiering politieke partijen (Wfpp). Ten aanzien van deze taak is met het aanscherpen van de Wfpp het risico verkleind op beïnvloeding van het kiesproces door heimelijke financiële giften aan Nederlandse politieke partijen. Zo zijn sinds 1 januari 2023 buitenlandse giften en giften van niet-Nederlanders aan Nederlandse politieke partijen, aan de partijen verbonden organisaties, en kandidaten bij de Tweede Kamerverkiezingen, verboden. Giften van Nederlanders uit het buitenland zijn nog wel toegestaan. Ook zijn nadere regels gesteld ten aanzien van transparantie over giften van rechtspersonen. In het geval van een overtreding van de Wfpp, kan ik een bestuurlijke boete opleggen. Bij een vermoeden van een strafbaar feit, zal ik een melding doen bij het OM.

Rol Tweede Kamer

Als Minister van BZK houd ik geen toezicht op fracties in de Tweede Kamer of individuele Kamerleden. Toezicht op fracties in de Tweede Kamer of op individuele Kamerleden is geregeld in het Reglement van Orde van de Tweede Kamer. Uw Kamer kan tevens besluiten tot aanvullende maatregelen om de transparantie te vergroten ten aanzien van fracties in de Tweede Kamer of individuele Kamerleden. Het is aan de Kamer om het Reglement van Orde te bezien of dit voldoende mogelijkheden biedt om toezicht te houden op individuele politici en fracties.

Rol Europees Parlement

Tot slot ligt de verantwoordelijkheid voor het opstellen van regels voor Europarlementariërs en Europese politieke partijen bij het Europees Parlement. Dit betreft onder andere regels over nevenfuncties en donaties. De Autoriteit voor Europese politieke partijen en stichtingen en het Europees Bureau voor Fraudebestrijding houden toezicht op de naleving van de regels.

Conclusie

Heimelijke beïnvloeding ondermijnt onze democratie, ondermijnt het vertrouwen in onze democratische instituties en vormt een bedreiging voor onze nationale veiligheid. U kunt er op vertrouwen dat de AIVD vanuit zijn rol en taak acteert indien dit noodzakelijk is. Ingaan op namen die in de berichtgeving circuleren naar aanleiding van de Tsjechische verklaring is in strijd met de taak die de inlichtingendienst door de wetgever is opgedragen en dient de nationale veiligheid niet. Bovendien past dit niet bij de wettelijke plicht tot geheimhouding van de werkwijze van de dienst. In voorkomende gevallen dat de Kamer hierover geïnformeerd dient te worden, zal dit via de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD) worden gedaan.

Het is van belang dat de maatschappij zich bewust is van de dreiging van heimelijke beïnvloeding en de wijze waarop deze zich kan manifesteren.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
H.M. de Jonge